

MLADINA

Številka 13/26. marec 1996

cena 300 SIT

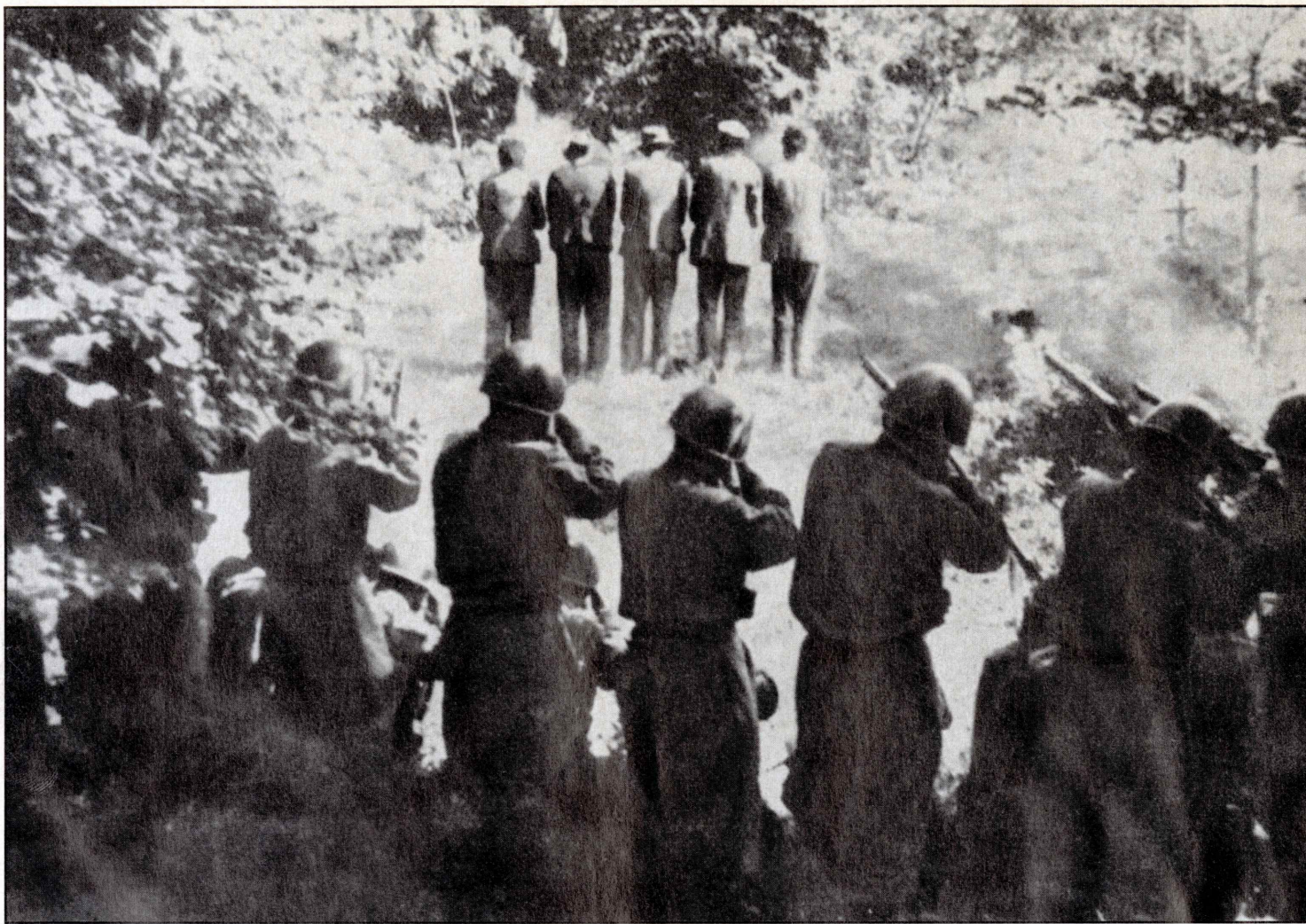
**Ekskluzivno iz
arhiva OZN**

**DOKUMENTACIJA
O ITALIJANSKIH
VOJNIH
ZLOČINIH**

GENOCID NAD SLOVENCMI

Na sedežu OZN v New Yorku je pri komisiji za vojne zločine zbrana dokumentacija o 883 italijanskih vojnih zločincih, ki so v letih 1941-1943 delovali na zasedenem ozemlju Jugoslavije. Vsaj nekaj sto jih je odgovornih za zločine v Ljubljanski pokrajini, se pravi v delu Slovenije, ki ga je med 2. svetovno vojno okupirala Italija. Med njimi smo izbrali tiste, ki so zagrešili najhujše vojne zločine, pa kljub temu niso bili nikoli kaznovani ali izročeni našim pravosodnim organom.

Oktobra 1943 so v Moskvi zavezniki sprejeli deklaracijo o kaznovanju vojnih zločincev in njihovo kaznovanje razglasili za enega glavnih ciljev vojne. Sočasno je bil v Londonu ustanovljen UNWCC (United Nations War Crimes Commission). Njegova naloga je bila zbiranje podatkov o osumljenih vojnih zločinov. Ko je bilo o kom zbranega dovolj dokaznega gradiva, je bil osumljeni uvrščen na seznam vojnih zločincev. UNWCC sicer ni imel pooblastil za preganjanje vojnih zločincev, vendar naj bi že samo to, da je bil osumljenec uvrščen na seznam, olajšalo njegovo izročitev državi, ki jo je zahtevala, in sojenje.

Mesec pozneje, 30. novembra 1943, je bila na drugem zasedanju Avnoja ustanovljena jugoslovanska Državna komisija za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev. Sledilo je organiziranje republiških komisij. Prva je začela delati slovenska, ustanovljena na zasedanju SNOS v Črnomlju februarja 1944. Za njenega predsednika je bil imenovan pravnik

dr. Makso Šnuderl. Poleg njega je v komisiji sodelovalo še petnajst pravnikov. Živeli so na Rogu, zbirali poročila o vojnih zločinih iz vse Slovenije in jih preverjali na terenu. Pri zbiranju dokazov so imeli tudi nekaj sreče, saj so ob koncu vojne v predoru pod Ljubljanskim gradom našli popolnoma ohranjen italijanski vojaški arhiv za Ljubljansko pokrajino. V njem so bili dokumenti o vseh ukazih in poročila o akcijah, ki jih je izpeljala italijanska okupacijska vojska. Komisija je uporabljala metodo raziskovanja, ki je povsem primerljiva z zavezniško mednarodno pravno presojo, in o verodostojnosti dokazov, ki jih je zbrala, tudi 50 let pozneje zgodovinarji ne dvomijo: "Dokazi o tistih, ki so bili obsojeni na zavezniških povojnih procesih, niso nič bolj trdni," pravi zgodovinar mag. Damijan Guštin, ki dokazuje o italijanskih vojnih zločincih primerja z dokazi, uporabljenimi na nürnberškem procesu. Ameriški zgodovinar dr. Michael Palumbo je med raziskovanjem v arhivu britanskega zunanjega ministrstva našel dokument, ki njegovo mnenje po-

trjuje. "Dokument britanskega zunanjega ministrstva govori o Italijanih, ki so, citiram: *nedvomno krivi*, in omenja, da imajo Jugoslovani, po mnenju pravnega oddelka zunanjega ministrstva, zelo argumentirane dokaze proti Italijanom," pravi Palumbo.

Vendar ne gre le za to, da bi govorili o krivdi posameznikov v italijanski vojski. Iz dokazov, ki jih je med letoma 1944 in 1947 zbrala slovenska komisija, je jasno razvidno, da je italijanska zasedba temeljila na genocidu, in da je bila v skladu z Mussolinijevo politiko civiliziranja balkanskih in afriških narodov, po kateri naj bi na milijone Italijanov naselili po Sredozemlju in tako vzpostavili novi rimski imperij. O tem načrtu, ki je zajemal tudi očiščenje Slovenije, pričajo besede generala Maria Robottija, poveljnika 9. korpusa druge italijanske armade s sedežem v Ljubljani. Robotti je avgusta 1942 dejal: "Nadrejene oblasti se ukvarjajo z mislijo, da bi izselile vse Slovence in namesto njih naselile družine italijanskih vojakov ter tako izenačile etnično mejo s politično." Robotti je

več kot pol stoletja pred nastankom izraza etnično čiščenje natančno pojasnil njegovo vsebino in fašisti so ukaze o etničnem čiščenju na terenu izvajali brez zadržkov. V devetindvajsetih mesecih okupacije so Italijani v Ljubljanski pokrajini ustrelili več kot 1000 talcev, odgnali v internacijo približno 40.000 Slovencev, požgali in porušili več kot 10.000 hiš in pobili okrog 7000 civilistov ter ujetih in ranjenih partizanov. V Ljubljanski pokrajini, ki je takrat imela približno 360.000 prebivalcev, je bilo med italijansko zasedbo okoli 70.000 ljudi zaprtih oziroma interniranih in kar 15.000 ubitih. Vsak peti prebivalec Ljubljanske pokrajine je bil zaprt in kar štiri odstotke prebivalcev so Italijani ubili.

NAČRTOVALCI ...

Jugoslovanska komisija za vojne zločine je zbrala dokaze o več kot 800 italijanskih vojnih zločincih. Na prvem mestu med njimi je gotovo general **Mario Roatta**, poveljnik druge armade, ki je priključila Ljubljansko pokrajino k Italiji in zasedla dele Hrvaške, Hercegovine in Dalmacije. Bil je vrhovni poveljnik Italijanov, ki so se borili proti jugoslovanski osvobodilni armadi in partizanskim enotam. Njegovi podrejeni so ga klicali **Črna zver**, znan pa je bil tudi po parafrazi bibličnega reka. Ta se je v njegovi interpretaciji glasil: *"Ne zob za zob, ampak raje glavo za zob."* Prva naloga, ki si jo je zastavil zavojevalec vzhodne obale Jadranskega morja, je bila postavitve številnih koncentracijskih taborišč. Na vrh seznama vojnih zločincev pa se je uvrstil predvsem zaradi splošnih navodil o načinu ravnanja italijanskih enot z jugoslovanskimi prebivalci. Objavil jih je 1. marca 1942 v znameniti okrožnici *Circolare 3 c*. V njej je bilo italijanskim vojakom ukazano *streljanje vojnih ujetnikov, požiganje hiš in vasi, izvajanje množičnih aretacij in internacije civilnega prebivalstva ter streljanje talcev*. V posebnem adendumu k okrožnici je Roatta pozneje ukazal, da je treba prebivalce predelov, kjer je prišlo do sabotaže, imeti za odgovorne in njihove vasi uničiti. *"Vse civiliste na območju bojev, tudi osebe, ki ne živijo stalno v teh predelih, je treba imeti za upornike. Njihove družine in vsi prebivalci teh vasi morajo biti internirani in njihova lastnina zaplenjena. Vsakega, ki je ujet v bojni coni, je treba imeti za upornika, tudi če je neoborožen. Ženske, ranjenci in mlajši od osemnajst let naj bodo izročeni sodiščem, vsi drugi pa takoj ustreljeni."* Poleg tega je 12. januarja 1943 Roatta ob pripravah na četrto ofenzivo na osvojenem ozemlje izdal ukaz, da: *"... morajo biti vsi moški, starejši od osemnajst let, ki jih bodo našli na območju ofenzive, takoj ustreljeni. Drugi civilisti morajo biti aretirani in poslani v koncentracijska taborišča. Vse hiše morajo biti požgane."*

Italijanska zasedbena vojska je delovala po ustaljenih vojaških okupacijskih metodah. Manjše enote so redno in pogosto izvajale racije, med njimi so aretirali nekaj tako imenovanih upornikov, njihove družine internirali, izropali nekaj hiš in se vrnili v kasarne. Huje je bilo, če

so partizani vrgli v zrak kak most ali progo ali če so napadli kako italijansko garnizijo. Takrat je šla v akcijo italijanska divizija in kazenski pohodi so se končali s požigi celih vasi, poboji moškega prebivalstva, posilstvi in množičnimi deportacijami. Dovolj je bilo, da so v širši okolici kake vasi našli puško ali nekaj streliva, da je za to odgovarjala vsa vas. V ta namen je drugi najpomembnejši vojni zločinec v Sloveniji, italijanski general **Mario Robotti**, poveljnik 9. korpusa v Ljubljani, 13. aprila 1942 izdal natančen ukaz, ki se je nanašal na uničenje vasi in hiš ter zaplenbo živine in hrane. Njegov ukaz je bilo treba podrejenim oficirjem sporočiti ustno. O generalovi krvočnosti priča tudi njegovo poznejše povelje, da je treba ujetih partizane brez izjeme pobiti, saj je k njemu z roko pripisal: *"Si amazza troppo poco."* ("Premalo se pobija.")

General Robotti je deloval z roko v roki s še enim vojnim zločincem, visokim komisarjem ljubljanske province **Emilom Graziolijem**, ki je v povezavi z ukazom generala Robottija 5. avgusta 1942 izdal ukaz vojaškim in civilnim oblastem o streljanju oseb, pri katerih bi našli dokumente, ki so jih izdale jugoslovanske oblasti, ali podobne dokumente, in o uničenju hiš, v katerih bi take ljudi našli. 23. aprila in 6. maja 1942 sta Grazioli in Robotti izdala skupni izjavi o streljanju talcev za vsako kršenje javnega reda. Zaradi teh ukazov je bilo v Ljubljanski pokrajini ustreljenih približno 1000 talcev. Med njimi je bilo mnogo uglednih Slovencev in intelektualcev. General **Emilio Coronati**, poveljnik 14. divizije Isonzo v Novem mestu, ki je slovela kot najbolj krvočna, je sistem streljanja talcev izpopolnil. Ukazal je, da je treba streljati talce iz družin udeležencev NOB in pripadnikov partizanskih enot ter vsakogar, ki je namerno ali nenamerno pomagal pri boju za osvoboditev.

Na seznam vojnih zločincev UNWCC je prišel tudi general **Gastone Gambara**, ki je na položaju poveljnika 9. korpusa 15. decembra 1942 zamenjal Maria Robottija. Gambara je 27. maja 1943 izdal povelje, *"da morajo biti vsi moški udeleženci NOB (vsi, ki nosijo orožje) katere koli nacionalnosti, ujeti v Sloveniji, takoj ustreljeni. Ustrelitev mora biti opravljena takoj po zaslišanju in nikakor ne pozneje kot 48 ur po aretaciji."* Osebnost je 9. februarja 1943 ukazal ustrelitev devetih zapornikov, med njimi tudi pesnika **Ivana Roba**.

... IN IZVAJALCI VOJNIH ZLOČINOV

Italijanski generali - vojni zločinci - so za izvajanje zločinov dajali le splošna navodila in ukaze. Prav tako kak nižji častnik, denimo kapetan **Mortarotti**, poveljnik operativnega štaba italijanske druge armade, ki je podpisal dekret, po katerem so bili civilisti odgovorni za sabotaže, storjene blizu njihovih domov. *"Če storilca ne najdemo v 48 urah, je treba postreliti civiliste,"* je zapisal Mortarotti. Osebnost so ti, najodgovornejši vojni zločinci, le redko ukazali streljanje. S tem so se ukvarjali njihovi podrejeni, vendar jih po mednarodnem pravu to,

da so delovali po ukazih nadrejenih, ne odvezuje krivde za izvršene vojne zločine. Še posebej ne tistih, ki so s svojo zagnanostjo pogosto pripomogli k temu, da so bili ukazi izpolnjeni čim bolj učinkovito. Kapetana **Fernanda Di Furio**, poveljnika karabinjerjev v Novem mestu, ki je opravljal akcije čiščenja v okolici Črnomlja, je nadrejeni, polkovnik **Fulvio Cinca-bille**, za njegove zločine pohvali z besedami: *"Izvrstno opravljeno delo."* V treh dneh je namreč s svojo enoto deportiral 73 slovenskih družin in zasegel vse njihovo premoženje in zaloge hrane. Rad je ropal. Poleg tega je sodeloval pri internaciji 500 civilistov in aretacijah intelektualcev v Črnomlju. Pri tem je zaplenil vso njihovo živino in pohištvo. Osebnost je zažgal nekaj hiš v vasi Sinji Vrh, sodeloval pa je tudi pri usmrtni več kot dvajsetih civilistov, ustreljenih v Cerovcu, Starih Žagah, Črnomlju, Semiču in Starem trgu. Julija 1943, ko so usmrtili Mussolinija, je Furia stopil v stik s partizani Cankarjeve brigade, vendar se niso mogli dogovoriti, da bi njegova divizija prišla pod partizansko poveljstvo. Po vojni, takrat je bil kapetan v italijanski centralni šoli kraljevih karabinjerjev, je 22. septembra 1945 v svojo obrambo zapisal: *"V Slovenijo so me poslale vojne oblasti, tja nisem šel na svojo željo. Zaradi položaja, ki sem ga imel kot mlajši častnik, podrejen poveljstvu divizije, nikoli nisem deloval neodvisno. Nikakršne osebne pobude ni bilo pri opravljanju mojih dolžnosti in nikakršnega osebnega sovraštva."* Uradniki OZN so se nazadnje vseeno odločili, da je treba Di Furio izročiti jugoslovanskim oblastem, vendar se to seveda ni nikoli zgodilo. Prav tako kot nikoli niso bili kaznovani drugi italijanski vojni zločinci, čeprav dokumenti o njihovih zločinih pričajo izredno natančno. Ne le o imenih zločincev, temveč tudi o zločinih.

Tipičen primer, ki je opisan tudi v omenjeni dokumentaciji, je zgodba o maščevanju nad nedolžnim prebivalstvom vasi Brdo in Vrhovci pri Ljubljani. *"22. julija 1942 je neka kmečka ženska prečkala žico okoli Ljubljane z italijanskim dovoljenjem. Italijanska vojaka sta jo spremljala do njive, ki je bila onstran žice. Iz gozda so partizani začeli streljati na Italijana. Ene-ga so ubili, drugega ujeli. Ženska je bila skupaj s služkinjo aretirana, češ da je Italijane pripeljala v zasedo. Še isto noč je bilo aretiranih veliko vaščanov v sosesčini. Neki delavec, ki je imel dovoljenje za prehod prek žice, je bil še isto noč ustreljen v hrbet, zato so Italijani aretirali prebivalce vasi Zgornji Vrhovec, češ da ga je ubil eden izmed vaščanov. 23. julija ob dveh popoldan je 400 italijanskih policistov odšlo na kazensko ekspedicijo v vasi Brdo in Vrhovci, ki sta bili onstran žice. Spremljala sta jih tanka, imeli pa so še štirideset brzostrelk in vojaški kamion, naložen z zažigalnimi bombami. Na viškem izhodu iz Ljubljane se jim je pridružilo 200 posebej izurjenih grenadirjev. Odpeljali so se proti Brdu in Vrhovcem. Iz brzostrelk so streljali v vse smeri, dokler niso prispeli do Vrhovcev. Ko so vdrl v vas, so vse ljudi zbrali na enem mestu, nekateri so jih pretepali, drugi so ropali po hišah. Nato so vas*

General MARIO ROBOTTI, poveljnik 9. korpusa druge italijanske armade s sedežem v Ljubljani: *"Nadrejene oblasti se ukvarjajo z mislijo, da bi izselile vse Slovence in namesto njih naselile družine italijanskih vojakov ter tako izenačile etnično mejo s politično."* Robotti je več kot pol stoletja pred nastankom izraza etnično čiščenje natančno pojasnil njegovo vsebino in fašisti so ukaze o etničnem čiščenju na terenu izvajali brez zadržkov. *"Premalo se pobija,"* je z roko pripisal k povelju.

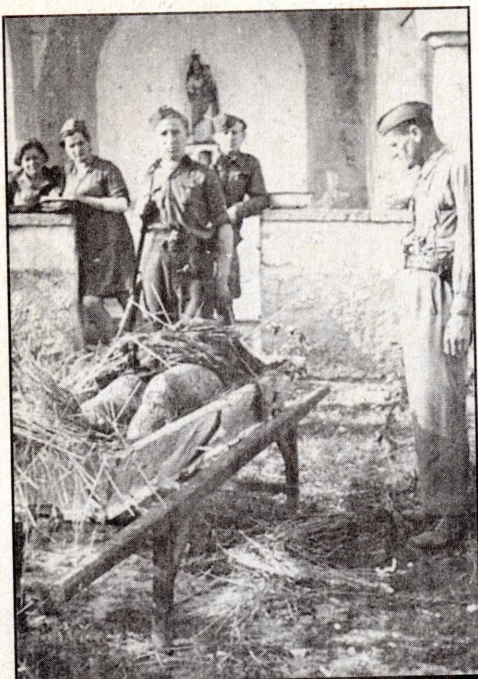
GASTONE GAMBARA, ki je na položaju poveljnika 9. korpusa zamenjal Maria Robottija, je 27. maja 1943 izdal povelje, *"da morajo biti vsi moški udeleženci NOB (vsi, ki nosijo orožje) katere koli nacionalnosti, ujeti v Sloveniji, takoj ustreljeni. Ustrelitev mora biti opravljena takoj po zaslišanju in nikakor ne pozneje kot 48 ur po aretaciji."* Osebnost je 9. februarja 1943 ukazal ustrelitev devetih zapornikov, med njimi tudi pesnika Ivana Roba.

Visoki komisar ljubljanske province EMILIO GRAZIOLI je 5. avgusta 1942 izdal ukaz vojaškim in civilnim oblastem o streljanju oseb, pri katerih bi našli dokumente, ki so jih izdale jugoslovanske oblasti, ali podobne dokumente, in o uničenju hiš, v katerih bi take ljudi našli. 23. aprila in 6. maja 1942 sta Grazioli in Robotti izdala skupni izjavi o streljanju talcev za vsako kršenje javnega reda. Zaradi teh ukazov je bilo v Ljubljanski pokrajini ustreljenih približno 1000 talcev.

General MARIO ROATTA - "Črna zver", poveljnik druge armade, je marca 1942 vojakom ukazal, da morajo streljati vojne ujetnike, požigati hiše in vasi, izvajati množične aretacije in internacije civilnega prebivalstva ter streljanje talcev.

Člani komisije za ugotovitev zločinov pri odkopavanju žrtev v Črmošnjicah

V devetindvajsetih mesecih okupacije so Italijani v Ljubljanski pokrajini ustrelili več kot 1000 talcev, odgnali v internacijo približno 40.000 Slovencev, požgali in porušili več kot 10.000 hiš in pobili okrog 7000 civilistov ter ujetih in ranjenih partizanov. V Ljubljanski pokrajini, ki je takrat imela približno 360.000 prebivalcev, je bilo med italijansko zasedbo okoli 70.000 ljudi zaprtih oziroma interniranih in kar 15.000 ubitih. Vsak peti prebivalec Ljubljanske pokrajine je bil zaprt in kar štiri odstotke prebivalcev so Italijani ubili.

(For the Use of the Secretariat)

Registered Number.

979/Y/21/52

Date of receipt in Secretariat.

1389

2 JUL 1945

UNITED NATIONS WAR CRIMES COMMISSION

JUGOSLAV

CHARGES AGAINST

ITALIAN

WAR CRIMINALS

CASE No. R/IT/54

Name of accused, his rank and unit, or official position.

(Not to be translated.)

- 1. MANCHA, Major, born near UDINE, Commander at LOZ. (F.174)
- 2. Renaldo BARDILLI, Tenente II, Grenadier Regiment, a native from the vicinity of Milan, was under the command of Major Mancha in 1942 and Commander of the Garrison at LOSKI-PECTOK in 1943.
- 3. CHIODI, Tenente, an officer under the command of Major MANCHA in 1942.

Date and place of commission of alleged crime.

- 1942: in LOZ and neighbouring villages, such as Zirovnica, Podlož, Visavk, Podcerkev, Iga Vas, Podgora.

Number and description of crime in war crimes list.

- I. Murder and Massacres - Systematic Terrorism.
- VIII. Internment of Civilians under Inhuman Conditions.
- XIII. Pillage.
- XVIII. Wanton Devastation and Destruction of Property.
- Violation of Article 4, 5, 23(g), 46, 47, Hague Regulations, 1907, and of Article 13, Yugoslav Military Courts Act, 1944.

References to relevant provisions of national law.

SHORT STATEMENT OF FACTS.

MANCHA and his subordinate officers led their units from village to village committing incredible crimes. Not only did they give orders to their men to carry out murders, executions, looting, arrests and burnings but they themselves participated in these deeds.

TRANSMITTED BY The Yugoslav State Commission

Mark Marković

* Insert serial number under which the case is registered in the files of the National Office of the accusing State.
(2955) W.L.P. 222/4 5,000 5/45 A & E.W.Ltd. Gp.685

27th June, 1945.

Dokument, ki ga je jugoslovanska komisija poslala Združenim narodom z imeni zločincev in njihovimi dejanji

zažgali. Žensko, s katero se je vse začelo, in nje-no služkinjo so ubili, po eksekuciji pa so tja pripeljali še osem moških in jih po pretepanju pred vsemi ustrelili. Deset trupel so naložili na vojaški tovornjak in se odpeljali nazaj proti mestu. Ko so prišli za žico, so na trupla vrgli svinjsko kožo, na njo so sedli policisti in peli fašistične pesmi po

ljubljanskih ulicah."

Podobnih primerov nasilja nad civilnim prebivalstvom je v dosjeh na desetine, tako kot je na desetine vojnih zločincev, izvrševalcev ukazov, ki so pogosto sami prevzemali pobudo. Divizijski general Alessandro Maccario, poveljnik pehotne divizije Isonzo, je med drugim 12.

julija 1943 osebno ukazal obstreljevanje bolnišnice v Zapotoku, odgovoren pa je tudi za požig vasi Radatoviči v Beli krajini. General **Vittorio Ruggero**, poveljnik divizije Cacciatori delle Alpi, je osebno odgovoren za streljanje zapornikov, ropanje in požige vasi. Brigadir **Guido Cerutti**, poveljnik pehotne divizije v Novem mestu, je od 16. julija do 28. avgusta 1942 vodil akcije v okolici Novega mesta. Med njimi je bilo ustreljenih 38 moških in požganih 194 hiš.

Nasilje nad civilnim prebivalstvom je bilo nekaj vsakdanjega. Na Dolenjskem in v Beli krajini sta se z izpolnjevanjem zločinskih ukazov še posebej izkazala 98. fašistična legija in regiment Como. Vojni zločinec polkovnik **Antonio Pellazzi** je bil poveljnik 98. fašistične legije v Trebnjem, katere pripadniki so bili imenovani črnosrajčniki. Njegova legija je delovala skupaj s pehotnim regimentom Como, ki ga je vodil vojni zločinec polkovnik **Fulvio Cincabilla**. Enoti sta veljali za najbolj krvoločni v Sloveniji. Čete črnosrajčnikov so bile razporejene v Mokronogu, Krmelju, Rakovniku, Veliki Loki, Ponikvah in Bistrici. Črnosrajčniki in regiment Como so sodelovali pri vojnih zločinih, storjenih med operacijami "čiščenja", ki so potekale hkrati z vojaškimi operacijami v letih 1942 in 1943. "Čiščenje" je bilo izpeljano po ukazih vrhovnega poveljstva. Posledica je bilo rušenje več sto vasi, internacija približno 35.000 nedolžnih civilistov, na stotine usmrtitev brez sojenja in streljanje talcev ter vojnih ujetnikov. Najbolj so trpele vasi Sinji Vrh, Stražnji Vrh, Mavrlen, Rodine, Otovec, Belčji Vrh, Radatoviči, Drganja sela in Stare Žage. Oficir regimenta Como, vojni zločinec **L. Bankalari**, ki je poveljeval enoti v Radatovičih, je po boju s tremi partizani pri Jugorju 23. aprila 1942 ukazal požig Jugorja in Mačkovca. Vsi prebivalci vasi so bili prisiljeni klečati, medtem ko so jih pretepali s kopiti pušk.

Italijanski vojni zločinci niso preverjali, ali so žrtve res krive ali ne. Tako je na primer kapetan **Filadelfo Roccaforte**, oficir 6. topniškega regimenta Isonzo, med drugim 16. avgusta 1942 dal ustreliti šestnajst moških, ujetih pri Podhosti, ker je sumil, da so pomagali partizanom. 26. februarja 1943 je brez sojenja ukazal ustrelitev treh moških, ki so jih ujeli pri Vavti vasi.

Med poveljujočimi visokimi oficirji, ki so zagrešili vojne zločine v Ljubljanski pokrajini med letoma 1941 in 1943, je treba omeniti še polkovnika **Angela Guazza**, poveljnika 6. topniškega regimenta divizije Isonzo v Novem mestu. Ta je 31. julija 1942 ukazal požig vasi Lahovica, ustrelitev štirih civilistov in internacijo 49 ljudi, 3. avgusta 1942 se je "proslavil" z ustrelitvijo mežnarja v cerkvi v Polhovici, ker mu ni bilo všeč njegovo zvonjenje, 9. februarja 1943 pa je ukazal ustrelitev petih civilistov. Podobni nečloveški uspehi so v arhivu OZN zapisani tudi pri imenu vojnega zločinca majorja **Manche**, poveljnika garnizije v Ložu. 30. julija 1942 je tam ukazal ustrelitev 25 civilistov, aretacijo 14 in internacijo 29. Pozneje je prav tako v Ložu ukazal požigati 69 hiš in oropati 29 kmetov. Skupno je odgovoren za smrt 32 civilistov, aretacijo 16 in internacijo 107, požige 85 hiš in ropanje premoženja v 39 hišah. Večina je deloval v Ložu, Podložu, Žerovnici, Viševku, Podcerkvi, Igi vasi in Podgori.

Kapetan Modica in pomagača: "Prižgali smo vžigalico in milijoni so zgoreli." (julij 1942)

Morda je bil še hujši civilni komisar čabranskega okrožja **Nanta**, ki je deloval na meji med Slovenijo in Hrvaško. Bil je pobudnik terorizma, ki so ga izvajali njegovi karabinjerji. Požigali so hiše, mučili, streljali civiliste in jih vozili v internacijo. V dokumentih je zapisano, da so po njegovih ukazih 25. aprila 1942 Italijani vdrli v vas Erzeni pri Čabru in aretirali vse moške, stare od 15 do 65 let. Šest moških so odpeljali v vas Maješ, jih tam porinili v jarek in pretepali s puškinimi kopiti. Odrezali so jim ušesa in jim iztaknili oči. Nazadnje so jih ustrelili.

SADISTIČNA IZŽIVLJANJA

Za našete vojne zločince še lahko rečemo, da so delovali v skladu s sicer zločinskimi metoda-

mi italijanskih okupacijskih sil in da so tudi takrat, ko so zločine izvrševale njihove enote, zgolj ukazovali. V tretjo skupino spadajo tisti, ki so zločine zagrešili mimo ukazov nadrejenih. Čeprav je res, da nadrejeni "besnih psov", ki so se strgali z verige, niso omejevali pri njihovih dejanjih in jih za ta dejanja tudi niso kaznovali. Primer **Gastona Madorija**, ki je bil od maja 1941 do junija 1943 direktor ljubljanskega radia in šef italijanske propagande v Ljubljani, morda ni tipičen, govori pa o tem, da si je Italijan v zasedeni Ljubljani lahko nekaznovano privoščil skoraj vse. Madori je obdolžen, da je 12. junija 1942 po pogrebu italijanske fašistke, ki je bila ubita v Ljubljani, pripravil demonstracije na ljubljanskih ulicah. S fašisti je napadel ljubljanska lokala Daj dam in Evropo; v njih so pretepli goste in uničili vso opremo. Potem so odšli v javno knjižnico v Šiški, ranili knjižničarja, razbili opremo in zažgali vso hišo.

Zgodbe z obrobja so bile bolj krvave. Desetar **Luigi Belioni** je 2. septembra 1942 ubil dvajsetletno civilistko, ker je njen pes preglasno lajal nanj. Ubil je tudi psa. Sedem pripadnikov fašistične milice in varnostne policije **Cesare Mezzana, Mario De Felice, Gaetano Colallio, Argeo Doda, Emilio Colatto, Rugiero in Riccardo Zanatta**, je obtoženih za umore, pokole in sistematični terorizem. Med drugim so brez razloga ubili **Antona Žuglja** in ranili **Josipa Primožiča**, medtem ko sta delala na polju. Poročnik **Giuseppe Tomso** je bil med italijansko poletno ofenzivo leta 1942 poveljnik garnizije v Loškem potoku. V tem času je bila požgana vas Travnik. Veliko moških je bilo ubitih in Tomso je odločal, kdo bo ubit. Med številnimi muškimi, ki jih je dal ustreliti, so bili tudi stiri učitelji. Nižja častnika iz enote, ki je bila razporejena v Cerknici, **Verari** in **Madile**, sta 1. septembra 1943 skupaj s svojo enoto v vasi Žerovnica brez razloga aretirala trgovca, njegovo ženo in njuni pomočnici. Po ropanju sta aretirane mučila, prisilila sta služabnici, da sta slekli obleke, in ju posilila. Vojak **Antonio Gigante** je junija 1943 posilil in zadavil žensko in z bajonetom ubil njenega dveletnega otroka.

Še posebno grozljivi so zločini mučiteljev, ki so se pri svojem početju zgledovali po metodah španske inkvizicije in v zaporih za izsiljenje priznanj niso izbirali sredstev ali pa so aretirane mučili kar tako, morda celo za svoj užitek. Poveljnik karabinjerjev na Viču in pozneje poveljnik zapora v Ljubljani **Luigi Madoglio** je odgovoren za mučenje treh zapornikov marca 1943. Pretepali so jih in vklenili tako, da so jim verige prežrle kožo do kosti. Bili so goli, strdali so jih od enajst do sedemnajst dni, z dvodnevnimi premori. Vmes so jih obešali in pretepali po ledvicah. Po dveh mesecih jih je vojaško sodišče, na podlagi dokazov, zbranih z mučenjem, obsodilo na prisilno delo. Državna komisija za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njegovih pomagačev je še več dokazov zbrala za vojnega zločinca mučitelja podporočnika **Giuseppeja Pasqualeja**, poveljnika izvršilne sekcije v Belgijski kasarni, zaporih na Metelkovi v Ljubljani. Pasquale si je tam opremil pravo mučilno celico, kjer so po njegovih ukazih mučili številne civiliste in ujete partizane. Običajna metoda mučenja je bila, da so žrtve popolnoma slekli in zakurili ogenj pod njihovimi nogami. Pozneje so jim razširili noge, tako da je ogenj ožgal genitalije. Pod nohte so jim vstavljali igle in jih pretepali z usnjenimi pasovi ter vrečami peska. Poleg tega je Pasquale odgovoren še za več ropov in požig hiše na Cerkveni ulici v Ljubljani.

ETNIČNO ČIŠČENJE PO ITALIJANSKO

V skladu s politiko etničnega čiščenja so italijanske oblasti leta 1942 odprle več kot 200 koncentracijskih taborišč v Jugoslaviji, Albaniji in Italiji. Za Slovence je bilo najbolj usodno tisto na otoku Rabu, tja jih je bilo v nekaj več kot letu interniranih približno 15.000. V šotirih na močvirnatih tleh v dolini sredi otoka je po ugotovitvah jugoslovanske komisije umrlo

4614 ljudi. Vzroki smrti so bili predvsem pomanjkanje hrane in vode ter bolezn. Zanimivo je, da je bilo po mnenju Italijanov smrtnih žrtev na Rabu 1267. Vendar je številka 4164 po mnenju strokovnjakov veliko bližja resnici, saj je bilo v taborišču na Rabu v navadi, da so v krsto spravili po dve trupli in da so v en grob zakopali tudi po tri krste. Nad takim grobom še vedno stoji križ z enim samim imenom. Podobno kot na Rabu se je slovenskim taboriščnikom godilo v Gonarsu, Chiesi Nuovi, Renicciu, na Liparskih otokih, v Alatriju in številnih drugih italijanskih taboriščih. Iz teh koncentracijskih taborišč so imena številnih italijanskih vojnih zločincev, od paznikov do poveljnikov taborišč in celo zdravnikov. Tako se je, recimo, samo v manj znanem taborišču v Alatriju med vojne zločince vpisalo deset Italijanov.

Taborišča so bila vrhunec genocida, vendar ta ne bi bil mogoč brez sodnega aparata, popolnoma podrejenega fašističnim političnim ciljem. Zato ni čudno, da je na seznamu vojnih zločincev UNWCC tudi 41 predsednikov sodišč, sodnikov in tožilcev vojaškega sodišča italijanske druge armade. Obtoženi so za sistematični terorizem, obsojanje vojnih ujetnikov - po ženevski konvenciji sojenje vojnim ujetnikom ni dovoljeno - in za sojenje mlajšim od šestnajst let. Za Ljubljansko pokrajino sta bila pravosodno odgovorna glavni vojaški tožilec **Leopoldo Castellani** in predsednik ljubljanskega oddelka vojaškega sodišča **Ettore Giacomelli**. Ljubljanski del sodišča je bil ustanovljen 7. novembra 1941 in eden najbolj znanih primerov, s katerimi so si sodniki prislužili mesto na seznamu vojnih zločincev, je iz 25. februarja 1942, ko je to vojaško sodišče 28 ljudi iz Ljubljane in okolice obsodilo na smrt zaradi štirih umorjenih v napadu na železniški most pri Preserju, čeprav je 100 ljudi potrdilo njihov alibi. V istem procesu je bilo na prisilno delo ali dosmrtno ječo obsojenih še 23 civilistov. Sodili so jim **Giacomo La Marca, Guido Ubaldo Barodovagni, Gaetano Cittati** in **Angelo Salamone**.

Poleg vojaškega sodišča je na zasedenem ozemlju v Sloveniji delovalo še posebno sodišče za obrambo države, ki je bilo v Rimu ustanovljeno že 26. novembra 1926. To posebno sodišče je na zasedenem območju uzurpiralo suverenost v nasprotju z 42. členom haaške konvencije iz leta 1907. Sodilo je predvsem Slovincem in Hrvatom iz Istre, ki so v dvajsetih letih zaradi fašističnega nasilja pobegnili iz Italije v Jugoslavijo in so leta 1929 postali jugoslovanski državljani. Obtoženi so bili nelojalnosti do italijanske fašistične države, čeprav formalno niso bili več njeni državljani. Predsednik tega rimskega sodišča je bil vojni zločinec **Antonio Tringali Casanuova**.

ZLOČINI BREZ KAZNI

Do marca 1946, ko je uradnik jugoslovanskega veleposlaništva v Londonu na podlagi dokazov, ki je zbrala Državna komisija za ugotavljanje zločinov okupatorja in njegovih pomagačev, od UNWCC zahteval posredovanje pri izročitvi

italijanskih vojnih zločincev Jugoslaviji, jih je bilo na seznamu že 819. Francija je registrirala 85 italijanskih vojnih zločincev, Velika Britanija 188 in Grčija 191. Skupaj je bilo torej na začetku leta 1946 registriranih 1283 italijanskih vojnih zločincev. Kljub številnim zahtevam do danes Italija ni izročila niti enega.

Že 8. februarja 1945 je **dr. Dušan Nedeljković**, predsednik jugoslovanske komisije za vojne zločine, v London UNWCC seznanil z ugotovitvami te komisije in dopis končal z besedami: *"Vsi ti in drugi italijanski generali in polkovniki, ki so brez sodnih procesov streljali zapornike, talce in civiliste, ženske, otroke in starce, požigali hiše in cele vasi, ropali lastnino miroljubnih prebivalcev in izvrševali množične internacije prebivalstva - vsem tem Italijanom, ki so si v svoji fašistični vnemi umazali roke s krvjo nemočnih otrok, žensk in starcev naše države, je treba soditi pred našimi ljudskimi sodišči. To je enoglasna zahteva vseh narodov Jugoslavije, za katero državna komisija prosi komisijo Združenih narodov, da jo sporoči vladam članic Združenih narodov, izražajoč sočasno zaupanje narodov Jugoslavije, da bodo vsi Združeni narodi, ki se z ramo ob rami borijo s trpečimi in junaškimi jugoslovanskimi narodi, podprli to zahtevo po pravici in da bodo storili nujne korake za zagotovitev, da bo odločitev, ki je bila sprejeta glede vseh vojnih zločincev, upoštevana za italijanske vojne zločince v najkrajšem možnem času."* Podobne zahteve so se vrstile vse do leta 1947, ko je postalo jasno, da italijanskim vojnim zločincem ne bo nikoli sojeno.

Le redkim italijanskim vojnim zločincem so sodili v Italiji, pa še ti so bili ali oproščeni ali so bili kaznovani izjemno milo. To se seveda ne bi moglo zgoditi brez podpore Angležev in Američanov. Ameriški zgodovinar dr. Michael Palumbo je v londonskem arhivu našel dokumente, ki to nedvoumno potrjujejo. *"Še nikoli nisem videl tako nenavadno odkritih dokumentov. Ti dokumenti kažejo, da so Britanci in njihovi zavezniki Američani izvajali politiko zavlačevanja, prevar in onemogočanja izročitve stotin italijanskih vojnih zločincev, čeprav so vedeli, da so krivi velikanskih grozodejstev v Afriki in na Balkanu,"* pravi Palumbo.

Za razumevanje zgodbe se je treba vrniti na začetek. Ko je Italija leta 1935 napadla Etiopijo in je poveljnik italijanske vojske postal maršal **Pietro Badoglio**, je takoj začel uporabljati prepovedane bojne pline, kar je bila kršitev ženevske konvencije iz leta 1926, še več, ko so angleški časopisi začeli pisati o bojnih strupih v Etiopiji, je ukazal bombardiranje taborov Rdečega križa, ker je bil prepričan, da od tam informacije curljajo v medije. Zavezniki so na to pozabili, ko je julija 1943 Mussolini izgubil oblast in je Badoglio postal predsednik italijanske vlade, ta pa se je začela z zavezniki - takrat so se že izkrcali na Siciliji - dogovarjati, da bi Italija vojno nadaljevala na njihovi strani. To se je sicer zgodilo šele septembra, po kapitulaciji Italije, vendar so zavezniki kralju in Badogliju kljub temu priznavali, da sta nekakšna legalna oblast v zaledju, saj so imeli dovolj težav že na fronti. Nemci so bili še vedno v Rimu.

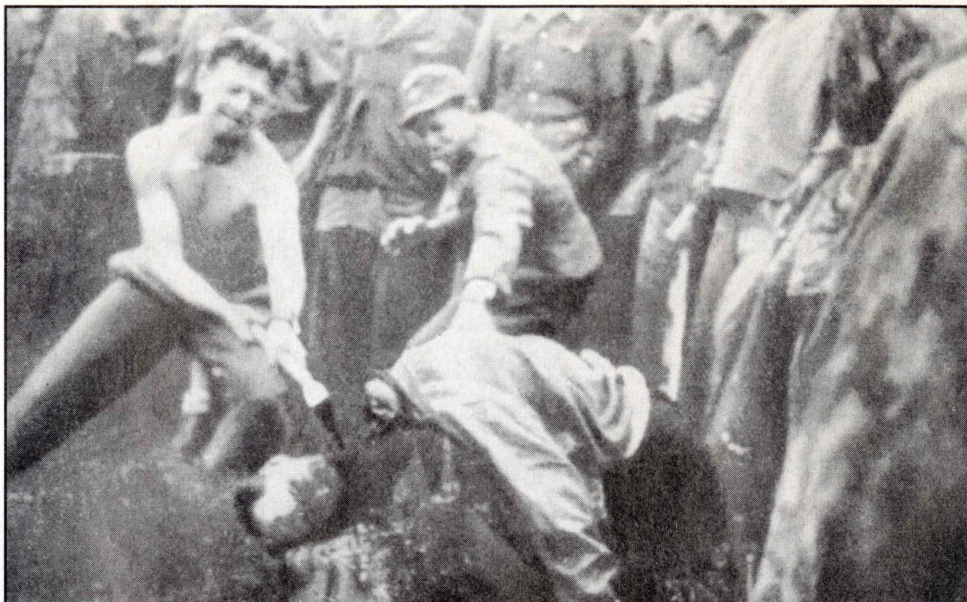

Vse fotografije so iz knjige 29 mesecev italijanske okupacije Ljubljanske pokrajine

Istega meseca, oktobra 1943, ko je bila v Moskvi sprejeta deklaracija o kaznovanju vojnih zločincev, sta Badoglio in italijanski kralj na Malti v imenu Italije napovedala vojno Nemčiji, hkrati pa je Badoglio v vlado vključil Maria Roatto, največjega italijanskega vojnega zločince na območju Jugoslavije. Po protestih Britancev je Roatta sicer moral odstopiti, vendar ni bil aretiran. Prav tako se ni nič zgodilo Badogliu, ko je junija 1944 ob osvoboditvi Rima moral odstopiti s položaja predsednika vlade.

Po mnenju zgodovinarjev je Churchill v Badogliu videl nekakšnega poroka, da v Italiji ne bo zmagal komunizem. Med letoma 1943 in 1945 se je namreč članstvo Italijanske komunistične partije izjemno povečalo, s 4000 na 2.000.000. Na severu Italije pa je zadnje leto vojne tako ali tako divjala državljanska vojna med komunisti in fašisti. Končala se je tako, da so komunisti obračunavali z lokalnimi fašisti in nekateri izmed njih so končali tudi v fobjah. To je med drugim vplivalo, da je po vojni Jugoslavija znova začela bolj pritiskati, naj Italija izroči vojne zločince. Vendar so bili pritiski za zavezniške politično izjemno neprijetni, saj je bilo kar nekaj italijanskih vojnih zločincev na visokih položajih v italijanskem obrambnem ministrstvu.

Potem se je začela hladna vojna. Winston Churchill je marca 1946 v Londonu izjavil: "Prek Trsta ob Jadranu se je čez celino spustila železna zavesa." Še isti mesec je R. A. Beaumont, šef oddelka za vojne zločine pri britanskem zunanjem ministrstvu, v poročilu nadrejenim zapisal: "Pravica zahteva izročitev teh ljudi, toda pragmatičnost, bojim se, govori proti ali vsaj proti izročitvi tistih na visokih položajih." Nekaj tednov pozneje je lord Halifax, britanski veleposlanik v Washingtonu, v London sporočil ameriško stališče glede izročanja itali-

ZLOČIN PRI KRNICAH: Nemci in Italijani iz SS enote so junija 1944 ujeli dva partizana, jim iztaknili oči in jih nato obglavili. Glavi so razstavili na cesti, eni so natakili partizansko kapo in vtaknili cigareto v usta ter vse lepo fotografirali. Pomagač na prvi sliki je Marchetti Francesco iz Palmanove.

janskih vojnih zločincev Jugoslaviji. "State Department meni, da bi bilo najbolje, če bi obe vladi poskušali zavlačevati." Zavlačevanje se je začelo. Pomenilo je neskončno ugotavljanje identitet, podaljševanje časa, potrebnega za pripravo posameznih primerov, in vojne zločince, ki so navadno izginili neznano kam. Namen je bil, da bi se z izročitvijo odlašalo, dokler ne bi bila končana zavezniška zasedba Italije, in res so kmalu po tem, ko je Italija dobila prvo povojno vlado, zavezniški na začetku leta 1947 Jugoslovanom sporočili, naj zahteve po izročitvi začnejo pošiljati italijanski vladi. Razumljivo je bilo, da Italija vojnih zločincev ne bo hotela izročiti, toda jugoslovanski pritiski so se nadaljevali. Zato je italijanska diplomacija 20. junija 1947 Angležem in Američanom poslala tajno pismo, v katerem je bilo zapisano: "... predlagamo, da - z namenom zmanjšanja tveganja jugoslovanskega pritiska na Italijo, po členu 45 mirovnega sporazuma - se vlada njenega veličanstva in vlada ZDA ločeno odpo-

vesta svojim (poudarek je iz originalnega dokumenta, op. p.) nadaljnjim zahtevam po izročitvi italijanskih vojnih zločincev in izjavita, da se strinjata s tem, da vsem še ne aretiranim sodijo in jih kaznujejo italijanska sodišča." Pritrdilen odgovor Angležev in Američanov je sledil nemudoma in dokončno je postalo jasno, da jugoslovanskega Nürnberga ne bo. Bilo je prepozno. Številni zgodovinarji pa so tako ali tako prepričani, da leta 1947 tudi pravi Nürnberg, zaradi nasprotij med Vzhodom in Zahodom, ne bi bil več mogoč.

Največjemu italijanskemu vojnemu zločincu v zasedeni Jugoslaviji Mariu Roatto so že pred tem začeli soditi v Rimu, vendar sojenje ni trajalo dolgo. Uspelo mu je pobegniti iz zapora in v jugoslovanskem leksikonu iz leta 1957 najdemo podatek, da je pobegnil v Španijo. Po nekaterih govoricah naj bi mu bili pobeg omogočili Američani s posredovanjem sicilske mafije.

Jani Sever,
Miha D. Štamcar